

Dr. Can Fuat GÜRLESEL
Ekonomist

DÜNYA EKONOMİSİ 2023 YILINDA SIKI PARA POLİTİKALARI, JEOPOLİTİK RİSKLER VE YAVAŞLAMA EĞİLİMİ İÇİNDE KALDI

Yüksek enflasyon ile mücadele ve buna dönük uygulanan sıkı para politikaları, jeopolitik gelişmeler ve küresel yavaşlama ile yine küresel ayrışma 2023'te dünya ekonomisinde belirleyici üç temel unsur olmuştur.

Dünya 2023 yılına yüksek enflasyon ile mücadele önceliği ve sıkı para politikaları ile başlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde uzun yıllar sonra görülen ve yaşam maliyeti krizine yol açan yüksek enflasyonlar yaşanmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak gelişmiş ülkelerin merkez bankaları 2022 yılı haziran ayında başladıkları faiz artışlarına 2023 Eylül ayına kadar devam etmişlerdir. Sıkı para politikaları karşısında enflasyonlarda ancak son çeyrekte düşüşler görülmüştür. Ancak enflasyonlar 2023 yılını merkez bankalarının yüzde 2 hedefinin üzerinde kapatmıştır.

Sıkı para politikaları ve yüksek faizler küresel ekonomide yavaşlamaya, küresel ticarete ise daralmaya neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler yıl boyunca ekonomilerindeki önemli yavaşlamaya rağmen enflasyon ile mücadeleden ödün vermemiştir. Salgın sonrası 2021 ve kısmen 2022 yılında yaşanan ekonomik toparlanma ardından küresel ekonomi 2023 yılında yeniden durağanlaşmıştır.

2023 yılında jeopolitik gelişmeler etkili olmaya devam etmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı çeşitli cephelerde sürerken Batı'nın Rusya'ya yaptırımları artmış, diğer yandan Rusya ile ticari ilişkileri devam eden üçüncü ülkelere de yaptırımlar başlamıştır. Enerji ve gıda ürünleri gibi fiyatları savaştan olumsuz etkilenen ürünlerde fiyatlar 2023 yılı genelinde gerilemiştir. Fiyatlardaki düşüşler yaşam maliyeti krizinin etkilerini 2023 yılında kısmen hafifletmiştir. Orta Doğu'daki jeopolitik gelişmeler ise küresel ekonomi için yeni bir risk oluşturmıştır.

2023 yılında Batı ile Güney ülkeleri arasındaki ayrışma artmıştır. ABD ile Çin arasında özellikle ticaret-teknoloji ve finansman alanında karşılıklı yaptırımlar yükselmiştir. Çin ile Rusya'nın başını çektiği Güney ülkeleri BRICS topluluğu altında genişlemiştir. ABD ise AB ve diğer batılı ülkeler ile özellikle Çin tehdidini öne çıkarmışlardır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda küresel ekonomi bir yandan sıkı para politikaları, diğer yandan jeopolitik riskler ve korumacılık önlemleri ile yavaşlamıştır. Enflasyonlarda ise hedefin uzağında kalınması ile sıkı para politikaları 2024 yılına da sarkmıştır.

Türkiye'nin en önemli ihracat pazarları olan AB duraklama içinde kalırken, Rusya ile ticari ilişkiler zorlaşmış, orta doğu pazarı ise bölgedeki çatışmalardan etkilenmeye başlamıştır.

2023 yılı boyunca tüm siyasi, jeopolitik ve ekonomik gelişmelerden bağımsız olarak afetlere yol açan iklim olaylarının sayısı artmıştır. Bu çerçevede 2023 yılı boyunca yenilenebilir enerji yatırımları hızlanarak büyümüştür.

2023 yılında teknoloji alanındaki gelişmelerde ilk sırayı giderek teknoloji savaşları almaya başlamıştır. Başta yarı iletkenler ve elektrikli araç bataryaları alanında teknolojik rekabet artarken, her iki alanda da yüksek yatırımlara başlanmıştır. Özellikle Çin'e karşı teknoloji alanındaki kısıtlamalar da artmıştır.

2023 yılında ülkeler arası nüfus hareketleri, göçler ve mülteci akımları en üst seviyeye yükselmiştir. Afrika, Latin Amerika ve Orta Asya ile Orta Doğu en çok göç veren bölgeler olurken, ABD ve Avrupa en çok göç alan ülkeler olmayı sürdürmüştür.

Dünya ekonomisi 2023 yılında yüzde 3,3 büyümüş ve büyüme geçen yıla göre yavaşlamıştır. Büyüme özellikle sıkı para politikaları uygulayan gelişmiş ülkelerde daha çok yavaşlamıştır. 2023 yılında büyüme gelişmiş ülkelerde yüzde 1,7, gelişen ülkelerde ise yüzde 4,4 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında gelişen ülkelerde büyüme Çin'in salgın sonrası uyguladığı açılma politikası ile 0,3 puan artmıştır.

2023 yılında ABD yüzde 2,5, Euro bölgesi yüzde 0,5, İngiltere yüzde 0,1 ve Japonya yüzde 1,9 büyüme gösterirken, Almanya yüzde 0,2 daralmıştır. 2023 yılında küresel büyümenin dinamiklerini yeni nesil sanayilere dönük yatırımlar ve üretim, yenilenebilir enerjiye geçiş ve dijital dönüşüm ile tedarik güvenliği amaçlı sanayi politikaları olumlu etkilemiştir. Bu alanlardaki yatırımlar ve üretimler sıkı para politikalarına rağmen daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Çin 2023 yılında salgın karşısında açılma politikası izlemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak yıl genelinde iktisadi ve sosyal faaliyetlerde kademeli açılma sağlanmıştır. Çin ekonomisinde büyüme bu açılma ile 2023 yılında toparlanmış ve yüzde 5,2 olmuştur. Hindistan yüzde 8,2 büyümüştür. ASEAN-5 ülkelerinde büyüme 2023 yılında yüzde 4,1 olmuştur.

2023 yılında dünya mal ihracatı miktar olarak yüzde 1,2 ve değer olarak ise yüzde 5,0 daralmıştır. Böylece küresel mal ihracatı hacmi 23,78 trilyon dolara inmiştir. Ortalama ihracat birim fiyatları yüzde 3,7 azalmıştır. Sıkılaştırma politikaları ve artan ticari korumacılık mal ticaretinde daralmaya neden olmuştur. Jeopolitik gelişmeler de ticareti sınırlamıştır.

TABLO 1: DÜNYA EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER

	2021	2022	2023
DÜNYA EKONOMİSİ BÜYÜME YÜZDE	6,0	3,5	3,3
GELİŞMİŞ ÜLKELER BÜYÜME YÜZDE	5,4	2,6	1,7
GELİŞEN ÜLKELER BÜYÜME YÜZDE	6,8	4,1	4,4
DÜNYA MAL İHRACATI MİLYAR DOLAR	22.321	24.943	23.784
DÜNYA MAL TİCARETİ BÜYÜME MİKTAR YÜZDE	9,6	3,0	-1,2

Kaynak: IMF World Economic Outlook, 2024 Temmuz, World Trade

2023 yılı küresel ekonomide yüksek enflasyonlar ile mücadele yılı olmuştur. Yıl boyunca sıkı para politikaları devam etmiştir. Küresel ekonomi önemli ölçüde yavaşlamıştır. Enflasyonlarda da gerilemeler sağlanmıştır. Ancak 2023 yılsonunda enflasyonlar hedeflerin halen oldukça üzerinde kalmıştır. 2023 yılı sonunda gelişmiş ülkelerde ortalama tüketici enflasyonu yüzde 4,6 ve gelişen ülkelerde ise yüzde 8,3 olmuştur. Enflasyonlar gelişmiş ülkeler için yüzde 2 olan hedefin üzerinde kapanmıştır.

Sıkı para politikaları, yüksek faizler ve talepteki yavaşlama sonucu enflasyonlardaki gerilemeler sanayi sektörlerini de doğrudan etkilemiştir. Özellikle demir-çelik, metal ve kimya gibi sektörlerde girdi olarak kullanılan emtia fiyatları düşmüştür. Sanayi sektörlerinde girdi ve enerji maliyetlerinin düştüğü bir yıl yaşanmıştır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ 2023 YILINDA YÜZDE 5,1 BÜYÜDÜ

Türkiye ekonomisinde 2023 yılında ana belirleyici haziran ayından itibaren rasyonel politikalara dönüş olmuştur. 2021 yılı aralık ayında başlayan liralama politikaları kapsamındaki uygulamalar sone ermiş ve ekonomi politikalarında yılın ikinci yarısında keskin bir dönüş yaşanmıştır.

2023 yılında ekonomiyi etkileyen diğer önemli unsurlar da olmuştur. Öncelikle şubat ayında yaşanan deprem afeti ekonomide 104 milyar dolarlık bir hasara yol açmıştır. Yıl boyunca deprem afetinin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Yine mayıs ayında yapılan seçimler nedeniyle yılın ikinci çeyreğinde uzun süreli bir bekle-gör dönemi oluşmuştur. Seçimlerin ardından ekonomideki politika değişimi ile siyasi ve ekonomik belirsizlikler azalmıştır.

Yılın ilk yarısında ekonomide liralama politikaları genişletilerek uygulanmıştır. Türk lirası kredilerdeki negatif faizler ile ekonomik büyüme desteklenmiştir. Sanayi şirketlerine dönük kredi kullanma ve dövizli işlemler kuralları ise önemli ölçüde sıkılaştırılmıştır. Türk lirası seçimler öncesinde değer kazanmış ve mayıs ayında ikili döviz kurları oluşmuştur.

Seçimlerin ardından ekonomide rasyonel politikalara geçilmiştir. Rasyonel politikalar fiyat istikrarını, finansal istikrarı ve cari işlemlerde sürdürülebilir açıkları hedeflemiştir. Bu amaçla öncelikle para politikasında değişikliğe gidilmiş ve merkez bankası sıkı para politikası uygulamaya başlamıştır. Merkez Bankası politika faizini artırmış, kredi büyümesi ve likidite alanında sıkılaştırma önlemleri almıştır. Maliye politikaları tarafında ise sıkılaştırma sağlanmamış olmakla birlikte deprem harcamalarına rağmen bütçe açığı hedefin altında kalmıştır. Enflasyonist ortamdaki vergi geliri artışları bütçede iyileşme sağlamıştır.

Ekonomide rasyonel politikalara geçiş ile Türk lirası üzerindeki kontroller de azaltılmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak Türk lirasında haziran ve temmuz aylarında önemli bir düzeltme gerçekleşmiştir. Yine haziran ve temmuz aylarında KDV ve ÖTV artışlarına gidilmiş, başta akaryakıt olmak üzere kamunun yönlendirdiği fiyatlarda artışlar yaşanmıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde enflasyon yılın ikinci yarısında artış göstermiştir. Yine Türk lirası kredi faiz oranları da yükselmiştir. Rasyonel politikalar sürecinde liralama döneminde uygulamaya başlanan bazı düzenlemeler de kademeli olarak kaldırılmıştır.

Türkiye ekonomisi ve reel sektör için 2023 yılında iki çok farklı dönem yaşamıştır. Reel sektör 2023 yılı ilk yarısında liralama politikalarının artan düzenlemelerine uyum sağlamaya çalışmıştır. Yılın ikinci yarısında ise bu kez rasyonel politikalara geçiş ile ortaya çıkan yeni koşullara uyum hedeflenmiştir. Reel sektör bu yeni uyum sürecinde önceki dönemden gelen tahribatı da yönetmeye çalışmıştır.

Türkiye ekonomisi 2023 yılında yüzde 5,1 büyümüştür. 2022 yılının ilk yarısında daha yüksek büyümeler gerçekleşmiştir. İkinci yarıda büyüme uygulamaya konulan sıkılaştırma politikaları ile yavaşlamaya başlamıştır. Yıl içinde çok farklı iki ekonomi politikası uygulanması büyüme dinamiklerini

de olumsuz etkilemiştir. 2023 yılında büyüme daha çok iç tüketime ve ithalata dayalı gerçekleşmiştir. 2023 yılında net ihracatın büyümeye katkısı negatif, yatırımların katkısı ise yüksek olmuştur.

2023 yılında yüksek büyüme sonucu milli gelir ABD doları olarak da hızlı bir artış göstermiştir. Milli gelir 906 milyar dolardan 2023 yılında 1.130 milyar dolara yükselmiştir. Milli gelir ilk kez 1 trilyon doları aşmıştır. Kişi başı milli gelir 2023 yılında 13.243 dolara yükselmiştir. Dolar cinsinden kişi başı milli gelir de ilk kez 13 bin dolar seviyesini aşmıştır.

2023 yılında ekonomide sağlanan yüksek büyüme işgücü piyasalarını olumlu etkilemiştir. İstihdamda önemli artış gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise yüzde 10,4'ten yüzde 9,4'e inmiştir.

2023 yılının hemen tamamında pazarlardaki önemli durgunluk nedeniyle Türkiye ihracatını çok sınırlı ölçüde artırmıştır. İhracat yüzde 0,6 artarak 255,6 milyar dolar olmuştur. İthalat ise 2023 yılında yüzde 0,5 azalmış ve 362,0 milyar dolara inmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin dış ticaret açığı 106,3 milyar dolara inmiştir.

2023 yılında turizm gelirlerindeki artışa rağmen yüksek dış ticaret açığı sonucu cari işlemler dengesindeki açık da yüksek gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesinde 2023 yılında açık 45,0 milyar dolar olmuştur. Cari açığın milli gelire oranı ise yüzde 4,0 olarak gerçekleşmiştir.

2023 yılının ilk yarısında uygulanan negatif faiz ve genişletici para politikası, yılın ikinci yarısında ise sıkı para politikaları uygulamaları çerçevesinde enflasyon artış eğilimi içinde kalmıştır. Yılın ikinci yarısında Türk lirasında yaşanan düzeltme ve vergi artışları tüketici enflasyonunu hızlandıran bir diğer unsur olmuştur. 2023 yılı sonunda tüketici enflasyonu yıllık yüzde 66,77 olarak gerçekleşmiştir. Üretici fiyatları ise yüzde 44,22'ye inmiştir.

TABLO 2: TÜRKİYE EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELERİ (2021-2023)

	2021	2022	2023
GSYH Milyar TL	7.256	15.012	26.546
GSYH Milyar Dolar	808	906	1.130
GSYH Büyüme Yüzde Sabit Fiyatlarla	11,0	5,5	5,1r
İşsizlik Oranı Yüzde	12,0	10,4	9,4
İhracat Milyar Dolar	225,21	254,17	255,6
İthalat Milyar Dolar	271,43	363,71	362,0
Dış Ticaret Dengesi Milyar Dolar	-46,22	-109,54	-106,3
Cari İşlemler Dengesi Milyar Dolar	-13,96	48,89	-45,0
Cari İşlemler Dengesi / GSYH Yüzde	-1,74	-5,40	-4,0
TÜFE Yıl Sonu Yüzde	36,08	64,27	64,77
ÜFE Yıl Sonu Yüzde	79,89	97,72	44,22
Bütçe Dengesi Milyar TL	-192,2	-278,4	-1.380,4
Bütçe Dengesi / Milli Gelir Yüzde	-2,67	-1,86	-5,2
Dış Borçlar Milyar Dolar	441	459	500
Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Milyar Dolar	72,6	85,5	145,5
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Milyar Dolar	4,5	6,9	8,4
(Gayrimenkul Yatırımları Hariç)	7,62	6,73	7,07
Sanayi Üretimi Büyüme Yüzde	16,5r	5,0r	1,6
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı Yıllık Ortalama Yüzde	76,6	77,2	76,3
Sabit Sermaye Yatırımları Büyüme Yüzde	7,2	1,3	8,4
Merkez Bankası Ortalama Fonlama Faizi Yıl Sonu Yüzde	14,00	9,00	42,50
Sepet Kur Türk Lirası Yıl Sonu	14,45	19,22	30,44
TL Ticari Kredi Faiz Oranı Yıl Sonu Yüzde	24,37	14,02	52,91

Kaynak: TÜİK, T.C. Merkez Bankası, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2023 yılında bütçe açığında enflasyonun üzerinde ve yüksek bir artış yaşanmıştır. Şubat ayında yaşanan deprem afetinin yaralarının sarılması için bütçeden önemli kaynak aktarılmıştır. Buna bağlı olarak 2023 yılında bütçe açığı 1,38 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığının milli gelire oranı ise yüzde 5,2 olmuştur.

Sanayi sektöründe üretim 2023 yılında yüzde 1,6 büyümüştür. Sanayi üretimi 2022 yılında yüzde 5,0 büyüdükten sonra 2023 yılında yavaş bir büyüme göstermiştir. 2023 yılında deprem etkisi, dış pazarlardaki yavaşlama ve yılın ikinci yarısında uygulamaya başlanan sıkılaştırma politikaları ile sanayi üretimi zayıflamıştır.

T.C. Merkez Bankası politikalarında haziran ayında radikal değişiklikler olmuştur. Sıkı para politikaları benimsenmiştir. Faiz oranları arttırılmıştır. Yılsonunda politika faizi yüzde 42,5 olmuştur. Kredi büyümesi ve TL likiditesi sınırlanmıştır. Liralaştırma politikası dönemindeki düzenlemeler de kademeli olarak kaldırılmaya başlanmıştır. Ticari kredi faiz oranları da yılsonunu yüzde 52,91 seviyesinden kapatmıştır.

Türk lirası 2023 yılının ilk yarısında baskı altında değer kazanmış, ikinci yarıda ise düzeltme yaşanmıştır. Türk lirası sepet kur 2022 yılını 19,22 seviyesinde kapatmıştı. 2023 yılsonunda ise sepet kur 30,44 seviyesine yükselmiştir. Böylece sepet kurda değer kaybı yüzde 58,4 olmuştur.

KÜRESEL YAVAŞLAMA VE EKONOMİ POLİTİKALARINDA DEĞİŞİM 250 BÜYÜK FİRMANIN PERFORMANSINDA BELİRLEYİCİ OLDU

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki koşullar ve gerçekleştirmeler 2023 yılında sektörler ve BTSO firmaları için de temel belirleyici olmuştur. Dünya genelinde yüksek enflasyon, sıkı para politikaları, yüksek faizler, jeopolitik riskler, küresel ekonomide yavaşlama ve ticaretle daralma, yurtiçinde ise deprem afeti, uzun bir seçim süreci belirsizliği, ekonomi politikalarında radikal değişim ve yüksek maliyet artışları ile yüksek enflasyon önemli belirleyici unsurlar olmuştur. BTSO İlk 250 Büyük Firma 2023 yılı değerlendirmemiz bu koşullar dikkate alınarak yapılmaktadır.

Küresel pazarlarda önemli yavaşlamalar ortaya çıkmış ve dünya mal ticareti daralmıştır. Finansman maliyetleri yüksek faizler ile artmıştır. Emtia ve enerji fiyatları ise talepteki yavaşlamaya bağlı olarak gerileme göstermiştir. Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı jeopolitik kırılmalara Orta Doğu'daki çatışmalar eklenmiştir. Navlunlar yeniden yükselmeye başlamıştır.

Yurtiçinde ise haziran ayından itibaren ekonomide rasyonel politikalara geçiş yaşanmıştır. Öncesinde uygulanan liralaştırma politikaları 2023 yılının ilk yarısında etkili olmuştur. Yılın ilk yarısında negatif faizler ile Türk lirasında değerlendirme öne çıkmıştır. Nisan-mayıs aylarında ikili döviz kurları oluşmuştur.

Haziran ayından itibaren ise sıkı para politikalarının temelini oluşturduğu bir enflasyonla mücadele programı uygulamaya başlanmıştır. Türk lirasında bir düzeltme yaşanmıştır ve TL'nin değeri yeniden piyasalarda belirlenir hale gelmiştir. Merkez Bankası politika faizini kademeli olarak yükseltmiştir. Mevduat ve kredi faizlerine getirilen sınırlamalar kaldırılmıştır. Kredi büyümesine ve TL likiditesine sınırlamalar getirilmiştir.

Yine haziran ve temmuz aylarında hem asgari ücret artışı gerçekleşmiş hem de birçok vergi ve kamu fiyatı artışı yapılmıştır. Bunlar reel sektörün maliyetlerinde önemli artışlar yaratmıştır.

250 büyük firma 2023 yılında yukarıda ana unsurları belirtilen iç ve dış koşulları yaşamışlardır. Buna bağlı olarak 2023 yılında firmaların

göstergelerinde farklı büyümeler gerçekleşmiştir. Artışlarda enflasyonun ve döviz kuru artışlarının etkisi bulunmaktadır. Ancak bu etkilerden arındırıldıktan sonra birçok göstergede reel olarak daralmalar gerçekleşmiştir.

250 firmanın toplam iç ve dış satışları 2022 yılında yüzde 115,9 artmışken, 2023 yılında artış yüzde 54,3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam satışlarda artış önemli ölçüde yavaşlamış ve reel olarak da daralmıştır. İç ve dış talepteki gelişmeler etkili olmuştur. 250 firmanın üretimden net satışları ise 2022 yılında yüzde 111,9 artmışken 2023 yılında yüzde 52,3 yükselmiştir.

Faaliyetler ile yaratılan katma değer 2022 yılında yüzde 86,2 büyümüşken 2023 yılında yüzde 102,3 artmıştır. Firmalar 2023 yılında yüksek katma değerler yaratmıştır. Toplam ve üretimden satışlardaki sınırlı büyümelerin oldukça üstünde katma değer büyümesi gerçekleşmiştir. Firmaların katma değer büyüklüklerini belirleyen ücret ödemelerinde yani faktör ödemelerinde yüksek artışlar gerçekleşmiştir.

250 büyük firmanın karlarında 2023 yılında nominal olarak yavaşlayan bir artış yaşanmıştır. 2022 yılında yüzde 87,9 artan dönem karı 2023 yılında yüzde 55,3 artış göstermiştir. Karlardaki artışın yavaşlamasında birkaç önemli unsur etkili olmuştur. Öncelikle satışlarda artışlar sınırlı kalmıştır. Firmalar 2023 yılında artan maliyetler, yüksek ücret artışları ve yılın ikinci yarısından yüksek faizler ile karşılaşmıştır. Tüm bu etkiler çerçevesinde 250 büyük firma karları reel olarak azalmıştır.

Karlardaki sınırlı artışa bağlı olarak öz sermayelerde nominal olarak 2023 yılında yüzde 44,1 büyüme yaşanmıştır. Reel olarak öz sermaye daralmıştır. 2022 yılında yüzde 133,5 büyüyen öz sermaye toplamı 2023 yılında yüzde 44,1 artmıştır. Net aktiflerde büyüme ise yüzde 49,2 olmuştur. 2023 yılında öz sermayeler net aktiflerin altında büyümüştür. Firmalar büyümelerini daha çok borçlanma artışı ile gerçekleştirmiştir.

Bursa en yüksek ihracat yapan ilk üç şehirden biridir. Küresel koşullar ve ihracatın yapıldığı sektörlerdeki özel gelişmeler nedeniyle 250 firmanın 2022 yılı ihracatı yüzde 8,2 arttıktan sonra 2023 yılında yüzde 1,3 azalmıştır. Bursalı firmaların ağırlıklı ihracat yaptıkları otomotiv sektöründe ihracat artarken, tekstil, hazır giyim ve metal sektörleri ihracatları azalmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatı yüzde 0,6 artarken 250 firmanın ihracatı yüzde 1,3 azalmıştır.

İç talepte ve ihracatta yaşanan gelişmelere bağlı olarak 2023 yılında 250 Firmanın istihdamında yüzde 3,8 artış gerçekleşmiştir.

BTSO 250 firması 2023 yılında öncelikle içeride ve dışarıda oluşan yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmıştır. Yurtdışında küresel yavaşlama ve ticaretteki daralma ile yeni rekabet koşulları performansları sınırlamıştır. Diğer yandan yurtiçinde de firmalar deprem afeti ile seçim sürecinin etkilerine ve ekonomi politikalarındaki değişime uyum sağlamaya çalışmıştır. 2023 yılındaki bu uyum sürecinde BTSO 250 firmalarının performansı da yavaşlamıştır.

TABLO 3: BURSA 250 FİRMANIN TEMEL MALİ GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

Temel Mali Göstergeler	2019/2020 (Değişim %)	2020/2021 (Değişim %)	2021/2022 (Değişim %)	2022/2023 (Değişim %)
Toplam Satışlar	14,7	62,8	115,9	54,3
Üretimden Satışlar	17,7	53,6	111,9	52,3
Katma Değer	21,0	83,1	86,2	102,3
Dönem Karı	42,5	137,7	87,9	55,3
Öz Sermaye	22,3	65,1	133,5	44,1
Net Aktifler	25,5	64,2	88,1	49,2
İhracat	-14,2	26,9	8,2	-1,3
Ücretli Çalışanlar	-1,8	8,3	6,9	3,8

250 FİRMA İÇİNDE SEKTÖR DAĞILIMLARI ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER GÖSTERDİ

250 büyük firmanın sektör dağılımları da dünya ve Türkiye'de yaşanan yeni koşullardan ve gelişmelerden etkilenmiştir. Bu çerçevede sektörler içindeki firma sayılarındaki değişimler 2023 yılında görece daha yüksek gerçekleşmiştir.

250 büyük kuruluş içinde en çok firma yine otomotiv yan sanayi sektöründe yer almaya devam ederken, ilgili sektörde sayı olarak 4 firma artmış ve 63 olarak gerçekleşmiştir. Otomotiv sektöründe iç ve dış talepte yaşanan toparlanma otomotiv yan sanayi firma sayısının 2023 yılında artmasına neden olmuştur. Ana sanayideki firma sayısı ise 6 adet ile önemli artış göstermiş ve 9'a yükselmiştir. Tedarik sıkıntılarının aşılması ve talebin toparlanmasıyla birlikte otomotiv sektörünün 250 içindeki firma sayıları 2023 yılında önemli ölçüde yükselmiştir.

2023 yılında 250 firma içindeki sektörlerde firma sayılarında artışın olduğu sektörlerden biri gıda/tarım ve hayvancılık olmuştur. 250 içindeki firma sayısı 4 adet artarak 30'a yükselmiştir. Gıda fiyatlarındaki artışlar ve gıda tüketimindeki ürün değişimleri sektör üzerinde olumlu etki yapmıştır. Üretim maliyetlerindeki yüksek artışlar ise sektörü olumsuz etkilemiştir.

Metal sanayinde firma sayısı 2023 yılında değişmemiş ve 23 olarak kalmıştır. Metal fiyatlarında gerileme yaşanmıştır. İç ve dış talepte yavaşlamıştır. Buna bağlı olarak metal sanayi firmalarının sayısında bir değişiklik olmamıştır.

Tekstil sektörü 2023 yılında özellikle yurtdışı talepteki yavaşlamadan yine olumsuz etkilenmiştir. İhracat pazarlarında perakende ve hazır giyim sektöründeki yavaşlama ile ev tekstilindeki talep artışının durağanlaşması sonucu tekstil sektörü 2023 yılını daha zayıf büyüme ile kapatmıştır. İç talepte de yavaşlama belirginleşmiştir. Bunlara bağlı olarak 250 büyük firma içinde tekstil sektörü firma sayısı 3 adet azalarak 37 olmuştur.

Hazır giyim sektörü firma sayısı da 1 adet azalarak 5' inmiştir. Hazır giyim sektöründe ihracat pazarlardaki koşullardan ve üretimin daha pahalı hale gelmesinden olumsuz etkilenmiştir.

Bursa 250 büyük kuruluşu içinde makine ve teçhizat sektörü firma sayısı ise 3 adet azalarak 12 firmaya düşmüştür. Yurtdışı ve yurtiçindeki gelişmeler ile makine ve teçhizat yatırımlarında büyümeler hız kesmiştir. Buna bağlı olarak makine ve teçhizat sanayi 2023 yılında daha düşük bir performans göstermiştir.

Kimya ve plastik sektörleri de 2023 yılında yurtiçi ve yurtdışından azalan bir talep ile karşılaşmıştır. Petrol ve doğalgaz fiyatlarında ve dolayısıyla kimyasal ürünler ve plastik ürünler fiyatlarında da düşüşler olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak 250 içinde kimya ve plastik sektör firmaları sayısı 2'şer adet azalmıştır.

Ağaç, orman ürünleri ve özellikle mobilya sanayi Bursa için özel önem taşıyan sektörlerdir. 2023 yılında 250 içinde bu sektörlerden firma sayısı 2 adet azalmış ve 5'e inmiştir. 2023 yılında mobilya sektöründeki yavaşlama dikkat çekmiştir.

Tüketim harcamalarındaki görece yüksek büyümeye ve turizmdeki canlanmaya bağlı olarak 2023 yılında 250 büyük firma içinde yer alan perakende firma sayısı 1 adet artmış ve 25 olarak gerçekleşmiştir. Perakende sektöründe talep yılın son çeyreğinde yavaşlamaya başlamıştır.

İnşaat sektöründe 2023 yılında 1 firma daha ilk 250 içine girmiş ve firma sayısı 5 olmuştur. Çevre ve geri dönüşüm sektöründen 250 firma içine giren firma sayısı 2 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında turizm sektöründen 2 firma ilk 250 firma içinde yer almıştır. Çimento, enerji, hizmet-egitim-danışmanlık sektörlerinden firma sayıları değişmemiştir.

TABLO 4: 250 FİRMA SEKTÖR DAĞILIMLARI

SEKTÖRLER	2022 YILI FİRMA SAYISI	2023 YILI FİRMA SAYISI	ARTIŞ/AZALIŞ
Ağaç Orman Ürünleri ve Mobilya	7	5	-2
Çevre ve Geri Dönüşüm	5	2	-3
Çimento Toprak Ürünleri ve Madencilik	5	5	0
Ekonomik İlişkiler ve Finans	3	5	2
Enerji	6	6	0
Gıda Tarım ve Hayvancılık	26	30	4
Hazır Giyim	6	5	-1
Hizmet, Eğitim ve Danışmanlık	4	4	0
İnşaat	4	5	1
Kimya	6	4	-2
Lojistik	4	3	-1
Makine ve Teçhizat	15	12	-3
Metal	23	23	0
Otomotiv Ana Sanayi	3	9	6
Otomotiv Yan Sanayi	59	63	4
Perakende Ticareti	24	25	1
Plastik	7	5	-2
Tekstil	40	37	-3
Turizm	2	2	0

250 BÜYÜK FİRMANIN ASLİ İŞLERDEN KARLILIKLARI İLE FAVÖK ORANI ARTTI, ANCAK SEKTÖRLER ARASINDA FARKLI EĞİLİMLER ORTAYA ÇIKTI

Firmaların mali performanslarının ölçülmesinde asli işlerden elde ettikleri karlılık önemli bir göstere haline gelmiştir. Böylece hem firmaların asli işlerdeki performansı daha açık görülmekte hem de diğer olası maliyet unsurlarına ve risklere karşı ne kadar güçlü olduğu hesaplanmaktadır.

FAVÖK göstergesi firmaların faiz ödemeleri, amortisman ve vergi ödemeleri öncesi elde ettikleri karı göstermektedir. FAVÖK büyüklüğünün net satışlara oranı FAVÖK oranını vermektedir. Bu

oranın yüksek olması firmaların asli işlerinde teknik ve mali olarak daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Bu itibarla BTSO 250 firma çalışmasında firmaların FAVÖK büyüklükleri ve net satışları toplulaştırılarak sektörlerin ortalama FAVÖK oranları 2017 yılından itibaren hesaplanmaktadır. Aşağıdaki tabloda sektörlerin ortalama FAVÖK oranları 2021, 2022 ve 2023 yılları için karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Firmalar 2023 yılında birçok önemli gelişme ile karşılaşmıştır. Şubat ayı depremi, seçimin yarattığı uzun belirsizlik dönemi, ekonomi politikalarındaki radikal değişim, küresel yavaşlama ve artan jeopolitik riskler genel olarak işlerde sınırlayıcı olmuştur.

Bu nedenle firmalar genel olarak 2023 yılında öncelikle çekirdek işlerine ağırlık vermişlerdir. Firmalar genel olarak 2023 yılında üretim maliyetlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Daha az stoklar ile çalışılmıştır. Yılın ikinci yarısında sıkılaştırılan finansman koşullarına karşı nakit akışı ve alacak yönetimi önem kazanmıştır. Emtia ve girdi fiyatlarındaki dalgalanmalar karlılığı şekillendiren bir diğer unsur olmuştur. Firmalar faaliyet giderlerini de azami kontrol etmeye çalışmışlar ve tasarrufa yönelmişlerdir. Döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı risk yönetimine ağırlık vermişlerdir.

Tüm bu gelişmeler ile 250 büyük firmanın FAVÖK büyüklüğü 2023 yılında yüzde 78,3 artarak 192,45 milyar TL'ye yükselmiştir. FAVÖK büyüklüğü reel olarak da artış göstermiştir. 250 büyük firmanın FAVÖK oranı (net satışlara) ise 2023 yılında yüzde 18,77 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında yüzde 16,23 olan oran 2,54 puan yükselmiştir. Son üç yılda FAVÖK oranında artış böylece 8,04 puan olmuştur (2021 ve 2022 yıllarında 5,5 puan artış).

BTSO 250 içinde yer alan sektörlerin FAVÖK oranları 2023 yılında da farklı eğilimler göstermiştir. 2023 yılında 14 sektör FAVÖK büyüklüğünü açıklamıştır. 10 sektörde ise FAVÖK/toplam satışlar oranı hesaplanmıştır.

2023 yılında üç sektörde FAVÖK oranları artarken, yedi sektörde gerilemiştir. Sektörlerdeki farklı satış, tedarik, stok, fiyat gelişmeleri sonucu FAVÖK oranlarında da farklılıklar ortaya çıkmıştır.

İmalat sanayinde 8 sektörün FAVÖK oranları yer almaktadır. 2022 yılına kıyasla, 2023 yılında 3 sektörün FAVÖK oranı artmıştır. Otomotiv ana sanayinde FAVÖK yüzde 13,08'den yüzde 40,54'e yükselmiştir. Çimento ve toprak ürünleri sanayi FAVÖK oranı yüzde 18,02'den yüzde 25,98'e çıkmıştır. Kimya sanayinde FAVÖK oranı yüzde 13,44'e ulaşmıştır.

Metal sanayinde oran yüzde 19,45'ten yüzde 17,72'ye inmiştir. Gıda tarım ve hayvancılık sektöründe FAVÖK yüzde 18,03'ten yüzde 12,83'e düşmüştür. Tekstil sektöründe FAVÖK oranı 2,16 puan azalarak yüzde 19,35 olmuştur. Otomotiv yan sanayi FAVÖK oranı 2023 yılında yüzde 11,65'e inmiştir.

Bursa 250 içinde yer alan imalat sanayi sektörlerinde FAVÖK verileri farklı gelişmeler göstermiştir. 2023 yılında iç ve dış koşullarda önemli değişimler olmuştur ve bu değişiklikler sektörlerin karlılıklarını da farklı yönlerde etkilenmiştir.

Enerji sektöründe 2023 yılı ilk yarısında fiyatlar geri çekilmiştir. Buna bağlı olarak BTSO 250 içinde yer alan enerji firmalarının FAVÖK oranları 2023 yılında yüzde 30,86'dan yüzde 5,01'e düşmüştür.

Perakende ticaret sektörü 2023 yılında görece yüksek bir iç talep ve turist harcamalarında artış yaşamıştır. Maliyet artışları da yüksek enflasyon içinde fiyatlara büyük ölçüde yansıtılmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak BTSO 250 içinde yer alan perakende sektöründe FAVÖK oranı 2023 yılında yüzde 7,38 olmuştur.

TABLO 5: 250 FİRMA FAVÖK GÖSTERGELERİ

Sektörler	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2021	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2022	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2023
AĞAÇ, ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA	12,49	17,13	-
ÇEVRE VE GERİ DÖNÜŞÜM	10,92	6,64	-
ÇİMENTO, TOPRAK ÜRÜNLERİ VE MADENCİLİK	-	18,02	25,98
ENERJİ	-	30,86	5,01
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK	15,07	18,03	12,83
HAZIR GIYIM	6,74	4,71	-
İNŞAAT	7,25	8,07	-
KİMYA	-	8,32	13,44
LOJİSTİK	36,1	98,85	-
MAKİNE VE TEÇHİZAT	15,53	14,49	11,79
METAL	19,74	19,45	17,72
OTOMOTİV ANA SANAYİ	-	13,08	40,54
OTOMOTİV YAN SANAYİ	14,32	13,08	11,65
PERAKENDE TİCARETİ	6,43	7,74	7,38
PLASTİK	14,88	11,2	-
TEKSTİL	20,28	21,51	19,35

FİRMALAR NELER YAPMALI

2024 yılında küresel ekonomide yüksek enflasyonlarda beklenen gerilemeler gecikmeli olarak yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak ötelenen faiz indirimleri de ancak yılın son çeyreğinde etkisini gösterebilecektir. Küresel ekonomide ve ticaretle toparlanma 2025 yılına kalmış bulunmaktadır. Faiz indirimleri 2025 yılında da devam edecektir ve dünya ekonomisinde büyüme hızlanacaktır. Bu büyüme beklentisinin önündeki en önemli risk ise siyasi ve jeopolitik gelişmeler olacaktır.

Yurtiçinde dezenflasyon programı devam etmektedir. Sıkı para politikası dezenflasyon programının omurgasını oluşturmaktadır. 2024 ve 2025 yılları için belirlenen enflasyon hedefleri dikkate alındığında sıkı para politikasının en azından önümüzdeki yılın ortasına kadar süreceği tahmin edilmektedir. Buna bağlı olarak iç talepte büyüme sınırlı kalmaya devam edecektir.

Firmalar öncelikle yurtiçi ve dışındaki bu talep ve finansman koşullarını dikkate almalıdırlar. Satışlar tarafında yurtiçinden katkı sınırlı olmaya devam edecektir. Yurtdışından talep katkısı ise kademeli olarak artacaktır. 2025 yılı bütçelerinde büyümeler yerine karlılık ve verimliliğe ağırlık verilmesi yerinde olacaktır.

Firmalar önümüzdeki dönemde de asli işlerine ve FAVÖK karlılıklarına öncelik vermeye devam etmelidir. FAVÖK oranlarının artırılması için öncelikle daha nitelikli ve katma değerli ürün yelpazesine geçiş gerekmektedir. Yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm ve yapay zekâ gibi sektörleri yeniden şekillendiren gelişmeler hız kazanmaktadır. Bu gelişmeler ile ürün ihtiyaçları ve talepleri de değişmektedir. Standart mal ve hizmetlerden yenilikçi, inovasyon, tasarım ve teknoloji içeren mal ve hizmetlere geçilmelidir.

Teknoloji faaliyetleri, inovasyon ve markalaşma her koşul içinde firmaları ayırtıracak unsurlar olmaya devam etmektedir. Teknolojik yenilikler dönüşüm dönemlerinde rakiplere karşı avantajlar sağlayacaktır.

Üretimde ölçek kullanımı ve kaynak verimliliği çok önemli hale gelmiştir. Girdilerin tedarikinde güvenlik ve fiyat dalgalanmalarına karşı risk yönetimi öne çıkarılmalıdır. Ticaretle korumacılık artmaktadır. Birçok ülke kritik ihraç ürünlerinin ihracatına sınırlamalar getirmektedir. Tedarik kanalları çeşitlendirilmelidir. En az fire ile çalışmak da önemli olmaktadır. Enerji verimliliği de çok önemlidir. En az enerji tüketimi ile en yüksek üretim sağlanmalıdır.

Yeşil üretim kaçınılmaz bir önceliktir. AB 1 Ekim 2023 tarihinden itibaren sınırda karbon vergisi mekanizmasını hayata geçirmiştir. Fiili vergileme 1 Ocak 2026 tarihinde başlayacaktır. İlgili 6 sektör için zaman daralmaktadır.

İşgücü maliyetleri de rakiplerimize göre yüksek kalmaya devam edecektir. Firmalar kaçınılmaz olarak bir yandan otomasyona ağırlık verirken diğer yandan işgücü verimliliğini artırmalıdır. İş süreçleri ve organizasyonlar daha yalın hale getirilmelidir.
